

IETS OVER DE BIBLIOTHEEK DER KARTUIZERS TE AMSTERDAM.

„Van de librije van Sint-Andries ter Zaliger Haven schijnt maar weinig te zijn gespaard”: aldus schreef Mr. Scholtens in zijn kostbare bijdrage over het Amsterdamsche Kartuizerklooster in dit tijdschrift (1936, blz. 25). Bij zooveel gebrek aan gegevens is elke aanvulling ongetwijfeld welkom.

In de Universiteitsbibliotheek van Würzburg worden drie handschriften bewaard, die krachtens inschrift oorspronkelijk zeker aan de Amsterdamsche Kartuziers hebben toebehoord. De twee eerste heb ik een paar jaar geleden in handen gehad: bij het derde handschrift moet ik mij met eenige sobere gegevens tevreden stellen, welke de Directeur mij welwillend verschafte. Hier volgt thans een korte beschrijving hoofdzakelijk van den inhoud der hss. en verdere gegevens, welke voor de kennis van de bibliotheek van belang kunnen zijn.

I. Hs. M. ch o. 32.

Papier, 129 bl., 27 tot 31 regels. Hand van einde der 15e eeuw. Van dit hs. verscheen een volledige beschrijving in mijn uitgave: *Hendrik Herp O.F.M. Spieghel der Volcomenheit* Opnieuw uitgegeven door P. Lucidius Verschueren O.F.M. Dl. I (Antwerpen 1931) bl. 41-43. Over zijn oorspronkelijke bezitters heeft het hs. meerdere gegevens. Op de verso-zijde van het blad perka-

ment, dat oorspronkelijk tegen het voorberd geplakt was, schreef een andere hand doch uit denzelfden tijd: *Dit boeck hoert tot den carthusers buten aemstelredam Dat spieghel der volcomenheijt ghehieten herp.ij.*

Deze toevoeging .ij. is niet de signatuur van de bibliotheek: deze wordt verderop vermeld. Daarom mag men met groote waarschijnlijkheid veronderstellen, dat er bij de Amsterdamsche Kartuizers twee hss. aanwezig waren, die beiden de *Spieghel der Volcomenheit* van Herp bevatten ¹⁾).

Onder bovenstaande aanduiding schreef dezelfde hand. C. xxij. Daaronder weer een andere hand: C 23 *dat spieghel der volcomenheijt ghehieten herp.* Deze beide teekens: C. xxij en C. 23 zijn de signatuur der bibliotheek, waarover aanstonds meer.

Op de recto-zijde van het blad perkament, dat oorspronkelijk tegen het voorberd was geplakt, staat geschreven: *Bibliothecae Herbipolensi [= Würzburg] comparavit D. Reuss 1842.* Langs welke wegen het hs. zoo ver belandde, is niet meer na te gaan.

Inhoud:

1. (Bl. 1a-2b). Tafel van de Spieghel der volcomenheit.
— Bl. 3a-4b blank.
2. (Bl. 5a-121b). Spieghel der volcomenheit van Hendrik Herp.
- 3 (Bl. 122a-127b). Van drie inwendige gebreken.

¹⁾ In de Staats Bibl. te Berlijn wordt een hs. bewaard, dat juist dezelfde tractaten bevat nl. Hs. Germ. Quat. 1088 (Sammlung voor Arnswaldt A 3145). Zie beschrijving bij Verschueren a.w. 38—40. Het is evenwel niet afkomstig van de Amsterdamsche Kartuizers, doch waarschijnlijk van het klooster Nazareth bij Doetinchem.

Is een fragment uit een preek van Suso: *Lectulus noster floridus*. Zie Dolch, *Die Verbreitung-oberländischer Mystikerwerke im Niederländischen* (Weida i. Th. 1908) S. 80 § 135; De Mann, *Heinrich Suso en de Moderne Devoten* (Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis. Nieuwe Serie dl. 19, 1926, blz. 279—283).

4. Bl. 127a-129a). Nut van het inwendig lijden.

(Beg.) Kenlic ende kundich si dat alle deghenen die in liden sijn: dat hoe veel dat si van enighe creaturen ghetroest werden . . . (Eind.) also lang als men spreken mocht een pater noster het naem hondert iaer vegheuuys of Also menige pijl schietste den duuel in sijn herte. — Twee spreuken.

Het hs. is niet vermeld bij de Bont, *De Libryen der voormalige Amsterdamsche kloosters* (Bijdragen van Haarlem dl. 27, 1903, 35—36), noch bij Meinsma, *Middeleeuwsche Bibliotheken* (Zutsen 1903) 249—251.

II. Hs. M. ch. q. 144.

Papier, 222 bl. Hand van einde 15e eeuw.

Op bl. 1a schreef een 15e eeuwse hand: *Dit boec hoert toe die carthusers büten aemstelredam. Sommighe legenden. C. vij.* Onderaan de bladzijde is een stukje perkament geplakt, dat oorspronkelijk op den omslag was vastgehecht: *C [in rood] vij.*

Dit teeken *C. vij* is weer het signatuur der bibliotheek.

Op bl. 8a schrijft dezelfde hand als van bl. 1a den inhoud van de codex en voegt aan het slot erbij: *Item dit boec hoert toe gherit claeszo. donaet tot den kartusers buten amsterdam.* Later werd *toe . . . donaet*

doorgestreept. De codex is dus een geschenk van den donaat Gerrit Claeszoon. Deze Gerrit wordt door Scholten niet vermeld.

Op bl. 222b wordt nog eens gezegd: *Dit boeck hoert toe die carthuser broders büten aemstelredam.* Op den rug schreef een 19e eeuwse hand: *Legende u. Gebettbuch. Holländisch.*

Het hs. is zeer slordig geschreven en gelijk men in de volgende inhoudsopgave kan zien, zijn een viertal tractaten tweemaal opgenomen: de tweede redactie bevat echter minder fouten dan de eerste, en schijnt dus bedoeld te zijn als verbeterde tekst.

Inhoud.

1. (Bl. 10a-38b). Hier beghinnet die prologus in cristinen leuen die wonderlicheit. — Bl. 39 blank. Uitgegeven door J. H. Bormans, *Leven van Sinte Kerstinen.* Gent 1858.
2. (Bl. 40a-66a). Hier beghint sinte aughustijnws[!] hantboec. Uitgegeven in Migne, *Patrologia-Latina* t. 40, col. 951-968.
3. (Bl. 66a-67b). Een deuoet ghebet voer de sonden.
4. (Bl. 68a-73a). Gebeden tot de ledematen van Christus.
5. (Bl. 73a-78a). Over het tweevoudig oordeel.
6. (Bl. 78a-81a). Hoe dat een mensch becort wart int wterste eynde In die vire des doots. — Bl. 81b-83b blank.
7. (Bl. 84a-92b). Een exempel van Yoseph.
8. (Bl. 92b-112a). Verschillende exempels. — Bl. 112b blank.
9. (Bl. 113a-134a). Dit sijn sommige punten vanden vegheuer die ghesproken syn ende gheopenbaert sijn ouermits guidoens siel.
10. (Bl. 134a-138b). Goede leeringen.
11. (Bl. 138b-141a). Twalef meesters sijn verheuen in der scholen te parijs.

- Zie over dit exempel volgens dit hs. Dolch, a.w. S. 17, § 10.
12. (Bl. 141a-142b). Spreuken.
 13. (Bl. 142b-143a). Van vele sprekens comen X scaden.
 14. (Bl. 143a-144a). Exempel.
 15. (Bl. 144a-145a). Het sijn tien teykenen daer men bi merken mach of een mensche gode mynnet.
 16. (Bl. 145a-146a). Een subtijle ghedicht van hogher godliker mynnen.
 17. (Bl. 146a-148b) Spreuken.
 18. (Bl. 148b-163b). Van sinte iohannes van damaschen van barlam ende van iosaphat
Fragmenten zijn uitgegeven door de Vreese in: Tijdschrift voor Taal en Letteren 1895, 198.
 19. (Bl. 164a). Item totem[!] lichame ons heren ihesu cristi zalichlic tontfanen soe gheuet onse heer xij vruchten.
Over dit tractaatje van ps. Eckart in dit hs. zie Dolch a.w. S. 42—43, § 64—65.
 20. (Bl. 164a-b). Dit sijn noch xij punten diet heilighe sacrament ontfaen.
 21. (Bl. 164b-165b). Het sijn xii punten die den mensche zeer hinderen tot volcomen leuen te leuen
Zie over dit traktaatje Verschueren a.w. I, 153.
 22. (Bl. 165b-166b). Dit sijn xii raden der heyligher ewangelien.
Zie over dit tractaatje Verschueren a.w. I, 153.
 23. (Bl. 166b-167a). Donderscheit tusschen de natuer ende graciën.
Fragment uit de *Imitatio* III, 54.
 24. (Bl. 167a-b). Vander vruchten des heilichs sacraments.
 25. (Bl. 167b-173a). Een sonderlinghe goet onderscheit van bekeeringhe der menschen.
Het traktaatje is uitgegeven door Moll, Jan Brugman dl. I (Amsterdam 1854) blz. 242—249. Zie ook Verschueren a.w. I, 150.
 26. (Bl. 173a-179b). Fragment uit: *Horologium Sapientiae*.
Zie: A. J. M. van de Wijnpersse, De Dietse vertaling van Suso's *Horologium Aeternae Sapientiae*. Groningen 1926.

27. (Bl. 179b—185b). Goede leeringen.
28. (Bl. 185b—186a). XII Vruchten van het H. Sacrament.
29. (Bl. 186a—b). Hetzelfde als bl. 164a.
30. (Bl. 186b—187a). Hetzelfde als bl. 164a—b.
31. (Bl. 187a—b). Hetzelfde als bl. 164b—165b.
32. (Bl. 187b—188b). Hetzelfde als bl. 165b—166b.
33. (Bl. 189a—192a). Hier beghinet die officium toteen[!] heiligen enghelen.
34. (Bl. 192a—207a) Gebeden. — Bl. 205b blank.
35. (Bl. 207a—216b). Boetpsalmen met Litanie van alle Heiligen.
36. (Bl. 216b—217b). Geestelike leeringhe.
37. (Bl. 218a—220a). [Andere latere hand] Leven van Sinte geroey. — Rest blank.

Over dit handschrift schreef D. A. Stracke S.J., *Middelnederlandsche Bijdrage uit het Würzburger Hsch. ch. g. 144* (in: Verslagen en Mededeelingen der Kon. Vlaamsche Academie 1926).

Het hs. is niet vermeld bij De Bont, noch bij Meinsma.

III. Hs. M. ch. q. 145.

Papier, 208 bl., 29—35 regels, 2 col. Het hs. is geschreven in 1478—1479.

Op bl. 1a en 208b schreef een 15e eeuwse hand: *Dit boeck hoert toe die Carthusers buten Aemstelredam. A.vi.* Het teeken *A.vi.* is de signatuur der bibliotheek.

Later kwam het hs. in de Kartuize Tüchelhausen bij Ochsenfurt en vandaar in 1803 door de secularisatie in de Universiteitsbibliotheek van Würzburg.

Inhoud.

1. Bl. 2a-4b blank.
(Bl. 5a-136b). *De Spiritualibus Ascensionibus* door Gerard Zerbolt van Zutphen in nederlandsch, geschreven in 1479. — Bl. 10 blank.

2. (Bl. 137a-156a). Van verduldich liden van den heilighen.
Geschreven in 1478.
3. (Bl. 156b-168a). *Lectulus noster floridus* van Suso.
4. (Bl. 168b-197b). Van drien dachreisen tot dat lant van beloesten.
Over dit tractaat zie: Tinbergen, *Des Coninx Summe* [Leiden z.j.] blz. 86—88.
5. (Bl. 198a-204b). Van den vrede die gode sijn iongheren gaf. — Bl. 205-208 blank.

Het hs. is kort beschreven door J. van Rooy O.Carm., *Gerard Zerbolt van Zutfen. I Leven en Geschiedenis* [Nijmegen 1936] blz. 318, n. 78. Het hs. is niet vermeld bij De Bont noch bij Meinsma.

Behalve deze drie ons nog bewaarde hss., was in 1476 in de bibliotheek der Amsterdamsche Kartuizers ook aanwezig het tractaat *De Sapientia* door Nicolaas van Cusa. In dat jaar toch werd genoemd tractaat aldaar afgeschreven door Nicolaas Clütz ten behoeve van de St. Eucharius-Matthias abdij te Trier. Ook dit tractaat wordt noch bij De Bont noch bij Meinsma vermeld.¹⁾

Gelijk we bij de beschrijving aangaven, draagt ieder der drie hss. nog de oorspronkelijke signatuur nl. *A. vi.*, *C. vij.*, *C. xxiii.*, terwijl in de tweede signatuur de letter *C.* in rood geschreven is. Deze sobere gegevens verraden ons iets van de bibliotheekinrichting der Amsterdamsche Kartuizers. Ze toont n.l. veel overeenkomst met hetgeen we vermeld vinden over de bibliotheek der Kartuizers van Basel. Aan het *Registrum*

¹⁾ J. Montebaur, *Studien zur Geschichte der Bibliothek der Abtei St. Eucharius-Matthias zu Trier* (Römische Quartalschrift Supplement. Heft 26, Freiburg 1931, S. 25.

pro antiqua bibliotheca — Basel had twee bibliotheken: antiqua et nova — laat de samensteller een paar bemerkingen voorafgaan, welke we hier laten volgen.

Registrum hoc factum est pro librario in quo singuli codices librarie domus huius secundum titulos, litteras atque numeros in dorso eorum configuratos descripti sunt. Et hoc modo proceditur in registro:

Primo ponuntur tituli armariorum [kasten], quorum in veteri bibliotheca novem sunt, distincta per novem primas litteras alphabeti sc. ABCDEFGH et J.

Deinde in quolibet armario ponitur distinctio scamnorum seu intersticiorum [planken] . . .

Annotatur etiam numerus et littera cuiuslibet libri, quod tamen hactenus in abusum transiit. ¹⁾

Et si plures libri [d.w.z. codices, niet traktaten] coniuncti aut superpositi fuerint, quod per lineas circa numerum tractas ostenditur, licet idem numerus nonnumquam dupliciter aut tripliciter. ²⁾

Er waren dus zeer waarschijnlijk in het Amsterdamsche klooster kasten, elk geteekend met een groote letter. Het cijfer geeft niet de plank aan, doch is het nummer van de codex in die kast: geeft dus de plaats aan. De codices werden niet rechtop gezet, doch plat gelegd ofwel met den rug naar den voorkant ofwel met de snede naar voren, waarin dan de titel of het cijfer met een stempel was ingebrand. Ik kan me evenwel niet herinneren, dat dit bij de Amsterdamsche hss. het geval is.

¹⁾ In Bazel werden voor de bibliotheca vetus romeinsche cijfers en voor de bibliotheca nova arabische cijfers gebruikt.

²⁾ H. Schreiber, *Quellen und Beobachtungen zur Mittelalterlichen Katalogisierungspraxis besonders in den Deutschen Kartausen* (Zentralblatt für Bibliothekswesen Jrg. 44, 1927, S. 15 ff.).

Niet op den rug, doch op het voorberd werd een smal perkamenten strookje geplakt, waarop titel en nummer, zooals dit bij II te Amsterdam het geval is geweest. Omdat die strookjes echter gemakkelijk loslieten, werden ze later, vooral toen de codices rechttop kwamen te staan, aan de binnenzijde vastgehecht.

Heeft het ook bijzondere beteekenis, dat de letter *C* bij II *in rood* is aangegeven?

Ook in de Kartuize van Basel werden twee kleuren gebruikt: rood en blauw; doch Schreiber geeft geen verklaring. Löffler meent, dat de kleur het vak aangaf.¹⁾ Maar dit lijkt me toch onjuist: men had dan heel wat kleuren noodig. We wagen het voor Amsterdam een veronderstelling te maken. Zou het niet mogelijk zijn, dat de roode kleur de kasten aangaf van de bibliotheek der conversen en donaten, dus der leekebroeders? In elk welgeregeld Kartuizerklooster waren immers drie bibliotheken van ongelijke grootte nl. één voor de liturgische boeken, één ten dienste der conversen en donaten, één voor de koormonniken²⁾. Die bibliotheek der leekebroeders bevatte alleen boeken in de landstaal, terwijl de bibliotheek der koormonniken bijna uitsluitend latijnsche werken bevatte. Welnu hs. II bevat alleen tractaten in de landstaal, vooral korte traktaatjes en gebeden die zeer op hun plaats zijn bij leekebroeders. Daarenboven was dit hs. juist in bezit van een donaat: heel vanzelfsprekend dat het dus ook op hun bibliotheek terecht kwam.

Uit deze weinige gegevens meen ik te mogen be-

¹⁾ *Deutsche Klosterbibliotheken* (Bonn-Leipzig 1922) S. 26.

²⁾ Zie ook mijn artikel: *De Bibliotheek-cataloog der Kartuize S. Sophia te Vught* (Historisch Tijdschrift 1935, blz. 400).

sluiten, dat er werkelijk twee bibliotheken waren; dat het aantal codices van beiden niet gering was, want juist het groot aantal werd meestal de aanleiding tot nummeren, ten einde beter controle uit te oefenen. Ten slotte schijnt het ook vanzelfsprekend, dat er een catalogus of lijst is geweest, waarin de codices naar plaatsing waren genoteerd.

Het is nu eenmaal de gewone loop, dat een bibliotheekgeschiedenis uit allerlei kleine gegevens moet worden opgebouwd. Daarom geven we dit onderzoek gaarne aan de openbaarheid over.

Alverna-Wychen. P. LUCIDIUS VERSCHUEREN O.F.M.